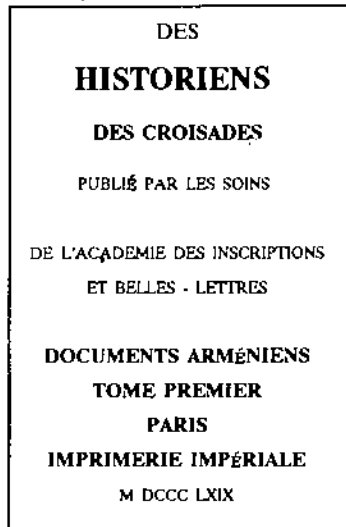

مورخان جنگ‌های صلیبی؛ اسناد ارامنه

● دکتر مسعود مرادی

هیئت علمی دانشگاه زاهدان

Des Historiens des Croisades.
Documents Armeniens.

نابودی مسلمانان یکبار دیگر تسلط مسیحی را بر لوانت Levant (مدیترانه شرقی) فراهم نمایند.

در مقدمه مفصلی که مترجم و گردآورنده متون تاریخی ارمنی پیرامون جنگ‌های صلیبی نوشته است شرح مفصلی از تاریخ ارمنستان صغیر، (سیلیسی) ارائه نموده است که شامل سه قسمت عمده می‌باشد که عبارتند از: ۱- موفقیت ژئوپولیتیک ارمنستان صغیر، ۲- تاریخ ارمنستان صغیر، ۳- نقش ارمنستان صغیر در نبره‌های صلیبی. پس از این مقدمه طولانی که در واقع خود کتابی مفصل در تاریخ ارمنستان است متون اصلی کتاب آغاز می‌شود. افراد زیر در میان مورخان ارمنی، جایگاه ویژه‌ای دارند.

۱- وهرام ادسه‌ای "Vahram d'Edesse" که به رایان شهرت داشت. وی منشی لئون سوم (۱۲۸۹ - ۱۲۷۱) پادشاه ارمنستان صغیر بوده است.

۲- فرمانروای ارمنستان، هتوم (Hethoum) که غربیان از وی با عنوان Haytho یا Haythonus monachus یاد می‌کنند وی روابط دوستانه‌ای با مقولان داشت. یادداشتهای وی حوادث سالهای ۱۰۷۶ تا ۱۳۰۸ را در بر می‌گیرد.

۳- سمپاد Sempad برادر شاه هیتوم اول بوده است که یادداشتهای ماتئیوی ادسه‌ای را که تا سال ۱۲۷۴ شامل می‌شد. تکمیل کرده است و آنرا تا سال ۱۳۳۵ دنبال می‌کند.

۴- ساموئل دانی Samuel d'Ani نیز مسایل تاریخی ارمنستان را تا سال ۱۱۴۰ یا ۱۱۴۱ نوشته و فردی ناشناخته آنرا بعدها تا سال ۱۳۴۰ ادامه داده است.

اولین متنی که در کتاب مورد نظر ما مورد توجه قرار گرفته است متعلق به ماتئیوی ادسه‌ای Mathieu d'Edesse است که شامل موارد زیر است:

۱- لشکرکشی نیسرفوکاس Nicephore Phocas و ژان زیمسس Jean Zimiscec. به بین‌النهرین، سوربه و فلسطین است.

۲- شرح اولین جنگ صلیبی. دومین متن به کرگوار کشیش Gregoire le Pretre که ادامه دهنده کار ماتئیو است اختصاص یافته است که شرح ماوقع جنگ‌های صلیبی است.

سومین قسمت به گزارش دکتر بازیل Dr. Basile مربوط است که شامل خطبه سوگواری بوژون Baudouin می‌شود.

چهارمین متن به کشیش مقدس نرسیس شنورهالی (مهربان) (schnorhali) مربوط می‌شود که مرثیه‌ای است درباره ادسه که توسط اتابک عمادالدین زنگی از اتابکان شام به تصرف مسلمانان درآمده بود.

ششمین متن به میشل سریانی (Michel le syrien) متعلق است که شامل خلاصه‌ای از وقایع نگاری وی و ادامه آن توسط یک فرد ناشناخته است.

متن بعدی متعلق به گیراگوس کانتزاگ یا گنجگی (گنجوی) Guiragos le Kantzag است که شامل خلاصه تاریخ وی درباره ارمنستان می‌شود.

هفتمین متن به وارطان بزرگ اختصاص یافته است. اثر وی درباره تاریخ جهانی است. هشتمین قسمت مربوط به ساموئل دانی Samuel

ارامنه کمک‌های بسیاری به باز شدن گره‌های تاریخی این عصر خواهد کرد و پیوند آنان را با جنگ‌های صلیبی به وضوح روشن خواهد نمود. مورخان ارمنی نهایت تلاش خود را برای ثبت حوادث و وقایع مربوط به این دوران به عمل آوردند و بیش از پانزده اثر تاریخی از خود به جای گذاشتند. این آثار در کتابی بنام «مورخان جنگ‌های صلیبی، اسناد ارامنه» توسط آکادمی نسخ خطی و ادبی فرانسه به چاپ رسید.

در این مجموعه ابتدا مقدمه‌ای مفصل درباره تاریخ ارمنستان صغیر یا سیلیسی (کیلیکیه) به چاپ رسیده و سپس متون ارمنی به همراه ترجمه‌های فرانسه آن به چاپ رسیده است و بدین ترتیب برای محقق دستیابی به متون اصلی و منبع اولیه تحقیق میسر می‌شود و مشکلات زبان ارمنی نیز برای آنان که با این زبان آشنایی ندارند مرتفع می‌گردد.

اهمیت سیلیسی (ارمنستان صغیر) برای جنگجویان صلیبی:

سیلیسی یا کیلیکیه که در مجاورت خلیج اسکندرون واقع شده و در واقع مرز اناتولی یا شام است کوتاه‌ترین راه برای جنگجویان صلیبی اروپا بود تا آنان را به فلسطین برسانند و برای اولین بار بود که صلیبیون در این سرزمین از طریق ارامنه اطلاعاتی از مسلمانان و سرزمینهایشان به دست آوردند.

ارامنه نیز هرگز از کوه‌های آنتیوخ انطاکیه فرود نیامده بودند و تنها در هنگامه بحرانهای شرق و غلبه عناصر بیگانه و غیرمسلمان بر این سرزمینها، موفق به تاسیس دولتی کوچک شدند که ریاست آنرا شخصی به نام «روپن» Ropen برعهده داشت. فرزند وی کنستانتین به عنوان رهبر دسته‌های نظامی متحد صلیبی قرار گرفت و آنان وی را برادر خطاب کردند و بدینگونه ارمنیان وارد صحنه جهانی نیاست شدند و به صورت متحدانی برای دشمنان جهان اسلام درآمدند تا با

برای محققان قرون وسطی جمع‌آوری و انتشار آثار مربوط به جنگ‌های صلیبی از سوی آکادمی نسخ خطی و ادبی فرانسه به سال ۱۸۶۹ از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این اقدام می‌تواند کار تحقیق پیرامون این حوادث بزرگ تاریخی را تسریع کرده و سهولت بخشد و مواد خام مورد نیاز محقق و موزخ را در اختیار وی قرار دهد.

لازم به تذکر است آثاری به زبانهای مختلف از جمله عربی، انگلیسی، فرانسه، ارمنی، اسپانیایی، یونانی و سریانی بهمراه ترجمه آنها به زبان فرانسه در مجموعه‌هایی چاپ شده‌اند که یکی از آن مجموعه‌ها، اسناد مربوط به ارامنه است

تاریختنگاری ارامنه برای جنگ‌های صلیبی از جهات گوناگونی اهمیت دارد. به لحاظ تاریخی، ارامنه همواره ما به النزاع ایرانیان و رومیان، ترکان و روسها بوده‌اند و جنگ‌های متمادی و طولانی در میان آنان بر سر کنترل و تصرف مناطق ارمنی نشین رخ داده است. به عنوان نژادی ارامنه، آریایی و ایرانی هستند و خود را همراه از آنان می‌دانند. و به عنوان مذهبی از آنجایی که آیین مسیحیت را برگزیدند هم پیمان رومیان قرار می‌گرفتند. گسترش اسلام به سوی غرب و محصور شدن سرزمینهای ارامنه میان مسلمانان سبب گردید تا ناسیونالیسم ارمنی شکل گرفته و با مددجویی از تعصبات مذهبی به صورت دشمنی قوی و همواره در صحنه، در میان کشورهای اسلامی باقی بماند. با شروع جنگ‌های صلیبی (۱۰۹۹ م) از غرب جهان اسلام و تهاجمات مغولان از شرق، که به صلیبیون زرد موسوم شدند، ارمنستان صغیر به لحاظ جغرافیایی، نژادی و مذهبی اهمیت زیادی برای صلیبیون کسب کرد. آنان به صورت متحدان طبیعی مغولان و صلیبیون درآمدند و در حملات مغولان به کمک آنها در فتح شهرهای خلافت عباسی کوشیدند و با صلیبیون نیز پیمانهای نظامی قابل توجه و مهمی به امضا رسانیده و در تصرف سرزمینهای مقدسی یار و مددکار آنان شدند. از اینرو تاریخنگاری

d'Ani است. او حوادث را به ترتیب می‌آورد و پس از او یک فرد ناشناخته کارش را ادامه می‌دهد. نهمین متن به چاپ رسیده در آثار مورخان ارمنی درباره جنگهای صلیبی متعلق به هتوم مورخ کنت گورپگوس Hethoum Comte de Gorigos است که شامل تاریخ نگاری او پیرامون ارمنستان می‌گردد. دهمین کار به وهرام ادسه‌ای متعلق است که تاریخ شاهان ارمنستان صغیر را شامل می‌شود. ترانه‌های عامیانه و مردمی درباره اسارت لئون، یازدهمین بخش کتاب را به خود اختصاص داده است. دوازدهمین بخش کتاب مربوط به اشعار شاه هیتوم دوم است.

اسقف تارس (Tarse) سنت نرسیس دولامپرون Saint Nerses de Lampron و اثر او سیزدهمین بخش کتاب را تشکیل می‌دهد. این اثر شامل دو قسمت است: ۱ - خلاصه کتابش بنام «تاملاتی در موسسات کلیسا و توضیحاتی درباره مراسم مس (عبارات روز یکشنبه کاتولیکها که به صورت دسته جمعی در کلیسا برگزار می‌شود) ۲ - نامه‌ای خطاب با پادشاه لئون دوم اثر مستوفی سمپاد Sempad بخش دیگر این کتاب را تشکیل می‌دهد. کتاب او شامل تاریخ نگاری پادشاهان ارمنستان صغیر است که کارش توسط فردی ناشناس دنبال شده است.

اثر ماردیروس (شهید) کریمه در قسمت پانزدهم این کتاب قرار گرفته که شامل اشعاری درباره پادشاهان ارمنستان صغیر است.

آخرین قسمت کتاب شامل متن پزشک مخیتا دوآشیر Mekhithar de DASCHIR است که درباره کنفرانس وی یا نماینده پاپ که در سنت ژان دارک به سال ۱۲۶۲ انجام شده می‌باشد.

پس از اتمام متون ارمنی، این اثر با اضافاتی که گاهاً برای روشن شدن مطالبی در متنهاى ارمنی و گاهاً ادامه تاریخ ارمنستان می‌باشد دنبال می‌شود. فهرست این افزوده‌ها به صورت زیر است:

- ۱ - یادداشت اولیه، ۲ - پایان حکومت لئون پنجم، ۳ - شاهان لوزینیان ارمنستان، ۴ - تصحیح و اضافاتی بر صفحات ۲۹۶ و ۲۳۰ از افزوده قبلی، ۵ - اسناد اسپانیایی مربوط به اقامت شاه لئون ششم در دربار ژان اول شاه کاستیل شامل: ۱ - ارسال سفرای شورای شهر مادرید شامل سه کمیسر که مامور رفتن به نزد پادشاه ارمنستان به منظور اظهار سوگند وفاداری و ادای احترام و دادن پیشکش از سوی ژان اول و اربابان همیشگی روستاهای شهر مادرید. ۲ - روند قانونی این اظهار وفاداری و پیشکش ۳ - تأیید مراتب صداقت و دوستداری ساکنان مادرید از جانب پادشاه ارمنستان.

بخش دیگری از کتاب اسناد ارمنی درباره جنگهای صلیبی به قوانین ارمنیان اختصاص یافته که شامل موارد زیر است: ۱ - امتیازات تجاری موافقت شده از سوی لئون سوم برای ژنوبی‌ها. ۲ - امتیازات داده شده توسط شاه اوشن Oschin به بازرگانان مونت پولیه‌ای. ۳ - تأیید امتیازات مونت پولیه‌ای‌ها توسط لئون پنجم. ۴ - امتیازات تجاری موافقت شده برای سیسیلی‌ها توسط لئون پنجم.

عباس اقبال آشتیانی و «تاریخ مغول و اوایل ایام تیموری»

اقبال، عباس، تاریخ مغول و اوایل ایام تیموری،
جلد اول و دوم، تهران، نشر نامک، چاپ اول: ۱۳۷۶،
۶۵۴ ص

تاریخ مغول و اوایل ایام تیموری

جلد اول و دوم

عباس اقبال

● علی کرم همدانی

اقوام چادرنشین ایرانی ساکن مرزهای شمال شرقی ایران، زیرا هفتالیان چنان با فرهنگ و تمدن ایرانی آمیختگی پیدا کرده بودند که در ظاهر قومی ایرانی به نظر می‌رسند. پس از فروپاشی ساسانیان به دست مسلمانان و پذیرش اسلام از سوی ایرانیان، مانع دیگری بر سر راه نفوذ ترکان به ماوراءالنهر به وجود آمد و آن نیز اختلاف دینی مردم مسلمان ماوراءالنهر با ترکان کافر گیش بود و تا هنگامیکه ترکان به دین اسلام درنیامدند نتوانستند با مردم این سرزمین ارتباط برقرار نمایند.

نگاهی اجمالی به نامه‌های سران قبایل ترک در سده‌های چهارم و پنجم ه. ق که به تاخت و تازهای در ماوراءالنهر دست زده‌اند نشان می‌دهد که این قبایل اسلام را پذیرفته بودند تا حضور خود را در میان مسلمانان توجیه نمایند استقرار بیگانگان در سرزمینهای ایرانی تنها زمانی میسر می‌گشت که این اقوام از صافی فرهنگ ایرانی عبور کرده باشند و تن به پذیرش آن داده باشند. لیکن تهاجم مغولان به ایران از این امر مستثنا بود زیرا یورش مغولان چنان برق آسا و آنچنان هراس‌انگیز و ویرانگر بود که در نظر مردمان بلایی آسمانی را می‌نمود. حضور مغولان در ایران را می‌توان به سه دوره مشخص تقسیم کرد.

الف - از سال ۶۱۶ ه. ق یعنی شروع حمله چنگیز به ایران تا سال ۶۱۹ ه. ق که سال عزیمت چنگیز از ایران است. و باید دوره قتل و غارت و تخریب و ایلغار نامیده شود.

ب - از سال ۶۱۹ تا ۶۵۳ ه. ق که در این مدت خانان مغول از مغولستان یک نفر را مستقیماً به عنوان حاکم برای اداره امور ایسران و سرداری قشون ایران می‌فرستاد.

در سال ۶۱۹ ه. ق خان مغول حکومت خراسان و مناطق دیگر ایران را که تحت سلطه فاتحان مغول بود به عهده جین تمور (جمتور) که از ترکان ایغوری بود سپرد او تا سال ۶۳۳ ه. ق در این منصب باقی بود ولی حکمرانی وی قرین موفقیت قرار نگرفت. پس از مرگ

دوره استیلای مغولان یکی از مهمترین ادوار تاریخ سرزمین ماست. با توجه به تحولات این دوران در زمینه‌های، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی می‌توان از آن به عنوان نقطه عطفی در تاریخ ایران یاد کرد.

پی‌آمدهای اولیه حمله مغولان به ایران در نگاه اول ویرانگر به نظر می‌رسد که با دیگر تهاجمات نظامی به این سرزمین قابل مقایسه نیست. تهاجم یونانیان به فرماندهی اسکندر و اشغال ایران توسط آنان منجر به یک همزیستی موقت میان ایرانیان و یونانیان در زمان سلوکیان گشت (۳۱۲ - ۲۵۰ پ. م).

حضور یونانیان در ایران تاثیرات فرهنگی را در ایران باقی گذاشت که اثرات آنرا در سراسر دوره اشکانیان (۲۵۰ پ. م - ۲۲۶ م) و اوایل دوره ساسانیان شاهد هستیم و در پایان آنچه که بر جای ماند فرهنگ ایرانی بود.

یورش اعراب مسلمان به ایران و فتح این سرزمین به دست آن‌ها تنها با تکیه بر شمشیر نبود بلکه اعراب به همراه خود دینی را آوردند که همچون چنان تازه‌ای در کالبد ایران بود. ایرانیان که از دهها سال پیش از آن در پی بنیان نهادن دینی نوین بودند تا تعارضات درونی، جامعه ایران دوره ساسانی را پایان دهد، اسلام را پذیرا گشتند و به آن غنا بخشیدند و خود به یکی از بزرگترین مفسران و مبلغان آن تبدیل گشتند.

تهاجمات ترکان به ایران از سده چهارم میلادی در ناحیه شمال شرقی ایران آغاز گشت، ولی هیچگاه این تهاجمات منجر به استقرار اقوام ترک در میان ایرانیان نشد، مگر زمانی که این اقوام فرهنگ و تمدن ایرانی را پذیرفتند.

نخستین برخورد جدی ایرانیان با ترکان در زمان ساسانیان در دوره سلطنت فیروز (۴۸۴ - ۴۵۶ م) روی داد که منجر به شکست فیروز و اسارت او گشت (۴۶۹ م).

منابع تاریخی موجود که از هفتالیان سخن به میان آورده‌اند چنان چهره‌ای از آنان به تصویر می‌کشند که برخی از مورخین امروزی با بررسی آن منابع دچار تردید می‌شوند که آیا واقعاً هفتالیان از اقوام ترک بوده‌اند یا